CZU: 343.22:343.241

TRATAMENTUL SANCȚIONATORIU ÎN CAZUL PLURALITĂȚII DE INFRACTORI. ANALIZĂ JURISPRUDENȚIALĂ

Mircea ROȘIORU,
doctorand,
Școala doctorală Științe juridice,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-5965-5461

Summary. *This study aims to identify the principles and criteria that allow the individualization of criminal sanctions established for different categories of participants involved in the commission of the criminal offence. Equally, do we aim to find out whether the perpetrator (co-perpetrator) of the offence should benefit from identical or differentiated sanctioning treatment in relation to the organizer, instigator or accomplice? For this reason, was studied the judicial practice of the national courts related to the offences committed in participation, being observed what are the trends in the field.*

Keywords: *author, co-author; organizer, instigator, accomplice, criminal sanction, discrimination.*

Introducere

Prin pluralitate de infractori se înţelege situaţia în care un număr (o formaţiune) de două sau mai multe persoane au săvârşit, prin eforturi conjugate, aceeaşi infracţiune. Aşadar, o singură infracţiune, având nu unul singur, ci doi sau mai mulţi subiecţi activi, semnifică, în esenţă, pluralitatea de infractori [1, p.333].

Principiul răspunderii penale personale este consacrat în art. 6 din Codul penal şi presupune că răspunderea penală revine numai persoanei care a săvârşit în mod direct, nemijlocit infracţiunea ca autor al acesteia sau, după caz, a participat indirect la săvârşirea ei, în calitate de organizator, instigator sau complice. Temeiul răspunderii penale pentru participaţie este legat indisolubil de temeiul răspunderii individuale. Astfel, analizând normele incluse în Partea generală a Codului penal, deducem că, în caz de participaţie, temeiul general al răspunderii penale nu se va modifica, acesta fiind format din fapta prejudiciabilă săvârşită, ce conţine toate

elementele constitutive ale infracţiunii prevăzute de Codul penal. Acest principiu are aplicabilitate atât la stabilirea răspunderii pentru faptele săvârşite de un singur făptuitor, cât şi pentru cele comise în participaţie. Aceste constatări, conturează principiul potrivit căruia răspunderea participanţilor trebuie individualizată cu referire la fiecare dintre făptuitori.

Analiza cadrului legal

Republica Moldova: Codul penal al RSSM din 24 martie 1961, în alin.1 al art. 17 definea *complicitatea* drept cooperarea intenţionată a două sau mai multe persoane la săvîrşirea unei infracţiuni [2]. Participaţia, ca şi instituţie a dreptului penal a fost introdusă pentru prima dată şi definită în art.41 din Codul penal din 18 aprilie 2002, considerată ca atare cooperarea cu intenţie a două sau mai multor persoane la săvîrşirea unei infracţiuni intenţionate [3, p.15]. Astfel, s-a adus o îmbunătăţire calitativă noţiunilor aferente instituţiei participaţiei, iar cele improprii sau insuficient definite au fost expuse într-o nouă redacţie (*e.g.-participanţii au luat locul coparticipanţilor; autorul cel al executorului; definiţia noţiunilor organizatorului, instigatorului şi complicelui a fost completată şi îmbunătăţită*).

Ceea ce nu a preluat noul Cod penal din vechea normă a art.17 a Codului penal din anul 1961, este redacţia alin.7, care reglementa, cu caracter general, că gradul şi caracterul participării fiecăruia dintre coparticipanţi la săvârşirea infracţiunii **trebuie** să fie luate în consideraţie de instanţa de judecată la stabilirea pedepsei [2]. Această normă însă, nu a fost dezvoltată în alte articole ale Codului penal din anul 1961 şi nici măcar în principiile generale ale aplicării pedepsei (art.36). Prin urmare, norma alin.7 al art.17 al Codului penal în redacţia a anului 1961 a rămas a fi o normă incompletă.

Cât priveşte legea penală naţională în vigoare, pe dimensiunea individualizării pedepselor participanţilor la infracţiune, potrivit art.83, organizatorul, instigatorul şi complicele la o infracţiune, prevăzută de legea penală, săvîrşită cu intenţie, se sancţionează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ţine cont de contribuţia fiecăruia la săvârşirea infracţiunii, precum şi de prevederile art.75 [3, p.27] Celelalte norme penale conţin doar reglementări cu caracter general. Spre exemplu, art. 7 alin.(1) din Codul penal, stipulează că la aplicarea legii penale se ţine cont de caracterul şi gradul prejudiciabil al infracţiunii săvîrşite, de persoana celui vinovat şi de circumstanţele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală. Norme similare, cu caracter general, se regăsesc şi în Capitolul VIII – Individualizarea

pedepselor. Criteriile legale evocate în acest Capitol sunt: gravitatea infracţiunii săvârşite; motivul infracţiunii; persoana celui vinovat; rolul vinovatului în săvîrşirea infracţiunii; comportarea vinovatului în timpul şi după consumarea infracţiunii; circumstanţele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea; circumstanţele care micşorează esenţial gravitatea faptei şi a consecinţelor ei; contribuirea activă a participantului unei infracţiuni săvîrşite în grup la descoperirea acesteia; influenţa pedepsei aplicate asupra corectării şi reeducării vinovatului; condiţiile de viaţă ale familiei vinovatului.

România: În Codul penal al României din anul 1936, cu referire la pedepsele susceptibile a fi aplicate participanţilor, se menţiona că instigatorul se pedepseşte ca şi autorul (art.120), complicele se pedepseşte cu o pedeapsă inferioară cu un grad aceleia prevăzute de lege pentru autor (art.123), iar participarea infractorilor majori şi minori la săvârşirea aceleeaşi infracţiuni, constitue o cauză de agravare pentru cei dintâi, sporindu-se minimum şi maximum pedepsei prevăzute de lege pentru faptul ce li se impută, cu 1/4 din durata ei, fără a se putea depăşi însă maximum general (art.125).

În Codurile penale adoptate prin Legea nr.15/1968 şi, ulterior, cel prin Legea nr.286/2009, se stipula că coautorul, instigatorul şi complicele la o infracţiune săvârşită cu intenţie se sancţionează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ţine seama de contribuţia fiecăruia la săvârşirea infracţiunii, precum şi de criteriile generale de individualizare a pedepselor. *De jure*, conţinutul legilor penale ale Republicii Moldova şi a României, pe platforma sancţionării participanţilor la infracţiune, este identic.

Recomandări judiciare

În contextul în care individualizarea legală nu prezintă soluţii pe platforma aprecierii pedepselor penale participanţilor la infracţiune, inducând mai degrabă ipoteza tratamentului sancţionatoriu identic, în continuare vom cerceta recomandările ce îşi au sorgintea în sfera judiciarului.

Atât în Hotărârea abrogată a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale", nr. 16 din 31.05.2004 [...p.22], cât şi în Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale", nr. 8 din 11.11.2013 [...p.12], nu se conţin recomandări pe dimensiunea ce ţine de tratamentul sancţionatoriu al participanţilor la săvârşirea infracţiunii.

Nu sunt recomandări pe această dimensiune nici în Hotărârile explicative ale instanţelor supreme din Rusia, Belarus, Kazahstan.

În pct.10 al Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Uzbekistan „Cu privire la unele chestiuni apărute în practica judiciară la stabilirea pedepsei pentru infracţiune", nr. 31 din 22.12.2000 [9, p.76] se menţionează că, la stabilirea pedepsei persoanelor care au săvârşit infracţiuni în grup, trebuie stabilit gradul de participare al fiecărui participant la comiterea faptei prejudiciabile, ţinându-se cont, că organizatorul şi autorul infracţiunii, poartă răspundere sporită în raport cu complicii şi instigatorii.

Doctrina

Cercetătorii autohtoni în domeniu au ezitat să stabilească rigid, exclusiv din perspectivă comportamentală, care dintre participanţii la infracţiune prezintă rolul determinant şi, pe cale de consecinţă, ar trebui să beneficieze de un tratament sancţionatoriu fie mai dur, fie mai indulgent sau, toţi participanţii, indiferent de rolul juridic, ar trebui pedepsiţi similar. Majoritatea autorilor optează pentru soluţia oarecum sugerată de legea penală, axată pe criteriile generale de individualizare a pedepselor, precum că la aplicarea pedepselor şi stabilirea gravităţii infracţiunii, urmează să fie luate în considerare:

- metoda după care a fost comisă infracţiunea, instrumentele dacă sunt relevante pentru stabilirea pedepsei în cazul în care nu constituie semne calificante sau circumstanţe atenuante/agravante, timpul şi locul comiterii infracţiunii;
- daunele cauzate: categoria şi suma bunurilor sustrase, consecinţele faptei;
- forma vinovăţiei: intenţie directă, indirectă, motivul/ scopul infracţiunii.
- rolul făptuitorului la comiterea infracţiunii: gradul de participare (autor, organizator, instigator sau complice) şi caracterul implicării;
- complexitatea şi gradul de planificare a acţiunilor întreprinse [6, p.60].

Unii autori au sugerat că urmează a fi stabilită o pedeapsă mai aspră pentru participanţi decât pentru persoane care comit infracţiuni individual. În cazul participării, indiferent că suntem în prezenţa săvârşirii infracţiunii prin orice formă de participaţie, ca circumstanţă agravantă sau în calitate de semn al componenţei de infracţiuni, pedeapsa pentru participanţi urmează a fi înăsprită [7, p.48].

Cât priveşte modul de stabilire a pedepsei pentru diferiţi participanţi la infracţiune, în teoria dreptului penal şi în legislaţia penală sunt cunoscute două sisteme cu efecte diferite asupra răspunderii penale a acestora, şi anume: sistemul diversificării şi cel al parificării.

În *sistemul diversificării* se susţine că legea însăşi trebuie să prevadă diferite pedepse pentru diferiţi participanţi la infracţiune. Acest sistem porneşte de la ideea că în gradul de implicare a participanţilor există în mod obiectiv o vădită deosebire cantitativă şi calitativă. Sistemul diversificării este criticat pentru ierarhizarea formală şi abstractă a contribuţiilor diferiţilor participanţi, pentru clasificarea acestora în principale şi secundare, mai importante sau mai puţin importante. În sistemul diversificării, diferenţierea pedepselor este limitată, deoarece legea face anticipat, după criterii abstracte, o deosebire care, în unele cazuri, se poate dovedi injustă.

În *sistemul parificării* se urmăreşte aplicarea unei pedepse corespunzătoare tuturor participanţilor în funcţie de rolul şi de aportul lor în comiterea infracţiunii. Potrivit sistemului parificării pedepselor, legea prevede pentru toţi participanţii aceeaşi pedeapsă, egală cu pedeapsa prevăzută pentru autor, iar eventualele diferenţieri se pot face doar în cadrul operaţiei de individualizare judecătorească a pedepselor. Eficienţa sistemului parificării permite aplicarea concretă a pedepsei faţă de participanţi fără nici un fel de limitări prestabilite [1, p.489-490].

Observăm că în Codul penal al Republicii Moldova, de altfel ca şi în Codul penal român, se regăseşte sistemul parificării pedepselor, cu aplicarea acestora în funcţie de contribuţia individuală a făptuitorului adusă la săvârşirea infracţiunii.

Pe de altă parte, cercetările unor doctrinari moldavi, au scos în evidenţă unele repere, pe baza cărora, cumulat cu criteriile generale de individualizare a pedepselor, putem vorbi despre un punct de pornire la stabilirea pedepselor participanţilor în cazul infracţiunii comise în participaţie complexă. Astfel, s-au conturat următoarele teze:

- calitatea de autor sau, după caz, de coautor, absoarbe calitatea de participant secundar la infracţiune (organizator, instigator sau complice).
- funcţiile de instigator şi de complice sunt de acelaşi nivel şi, respectiv, calitatea de instigator nu poate absorbi calitatea de complice.
- cumularea de către aceeaşi persoană a calităţii de instigator cu cea de complice nu are ca efect apariţia calităţii de organizator.
- calitatea de organizator nu poate absorbi calitatea de instigator [8, p.6-10].

Practica judiciară

Jurisprudenţa livrată de Curtea Supremă de Justiţie şi celelalte instanţe naţionale inferioare, a scos în evidenţă faptul că, chiar şi în situaţiile în care participanţilor la aceeaşi infracţiune, cu roluri juridice diferite, cu acţiuni criminale diferite ca intensitate, le-au fost aplicate pedepse diferit cuantificate, au ezitat să motiveze acest exerciţiu din perspectiva pericolului care-l comportă fiecare titulatură a participanţilor. Astfel, pe platforma individualizării judiciare a rămas în picioare regula de bază, transpusă în practică prin prisma criteriilor generale de individualizare a pedepselor. În cele ce urmează, vom aduce câteva exemple din practica judiciară, cu punerea accentului pe motivarea oferită de instanţe atunci când e vorba de sancţionarea participanţilor la infracţiune.

Într-o speţă soluţionată prin sentinţele Judecătoriei Hînceşti (cauzele au fost examinate în proceduri separate), autorul infracţiunii de vătămare corporală gravă PE, a fost condamnat la închisoare pe un termen de 6 ani şi 7 luni, iar complicele SS, la 10 ani închisoare, dintre care 5 ani cu executare, iar restul de 5 ani a fost suspendat condiţionat în baza art.90[1] Cod penal pe un termen de probaţiune de 5ani [11]. Remarcăm că la stabilirea pedepsei pentru cel de-al doilea făptuitor, în speţă complicele, instanţa a ezitat să considere punctul de plecare pentru exerciţiul de individualizare, pedeapsa anterior stabilită autorului infracţiunii. Această omisiune, într-un final a generat o vădită disproporţie între pedepsele stabilite autorului infracţiunii, în raport cu complicele acestuia.

Într-o altă speţă, soluţionată prin sentinţa Judecătoriei Bălţi, atât autorul infracţiunii, cât şi complicele acestuia, pentru fapta de abuz în serviciu, au fost sancţionaţi cu pedepse identice în formă de amendă, a câte 850 unităţi convenţionale. Pentru că nu vom pune în discuţie chestiunea cu privire la corectitudinea calificării faptelor, sesizăm că beneficiarul mijloacelor băneşti delapidate, tot el şi cel care a dat indicaţii complicelui să comită infracţiunea, a beneficiat de tratament sancţionatoriu identic, în raport cu participantul-complice care a falsificat tabelele de pontaj[12].

Strict focusată pe criteriile de individualizare a pedepsei penale, Curtea Supremă de Justiţie, prin decizia sa, a casat decizia Curţii de Apel şi a stabilit pedepse identice, a câte 3 ani şi 6 luni cu executare, inculpatului TM, care a acţionat în calitate de complice la satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, profitând de imposibilitatea victimei minore de a se apăra, de mai multe persoane, precum şi autorului infracţiunii, inculpatei GC. Colegiul penal a remarcat că, principalele elemente de care judecătorul (sau completul de judecată) trebuie să ţină seama de fiecare dată când soluţionează cauza penală şi când alege categoria de pedeapsă conform

normelor generale prevăzute în art.art.62-71 Cod penal, sunt termenul şi mărimea acesteia conform limitelor fixate în articolul respectiv al Părţii speciale a Codului penal[13]. Deci şi în această speţă, firul roşu de urmat la individualizarea pedepsei l-au constituit criteriile generale de individualizare, şi nu calitatea sau rolul juridic al participantului la infracţiune.

Concluzii:

- Codul penal nu conţine reguli ce ar permite o delimitare a modului de stabilire a pedepselor în cazul participaţiei penale, prin divagarea de la criteriile generale de individualizare a pedepselor.

- din numărul total de participanţi sunt pedepsiţi mai aspru cei mai activi dintre ei (*în funcţie de gradul participării fiecăruia şi contribuţia la realizarea urmării prejudiciabile*).

- din punctul de vedere al formelor de participaţie, sunt pedepsiţi mai aspru infractorii care au acţionat în cadrul grupului criminal organizat sau al organizaţiei criminale).

- din perspectiva contribuţiei la săvârşirea infracţiunii, aparent cel mai puţin atentează asupra urmării prejudiciabile instigatorul şi complicele, dar transpunerea acestora în lege, în situaţii concrete, ar putea echivala cu o gravă inechitate punitivă.

Recomandare:

Pentru a crea un echilibru just între pedepsele care se stabilesc participanţilor la infracţiune, instanţele de judecată, în calitate de protagonişti principali ai exerciţiului de individualizare a pedepselor, într-o primă fază ar trebui să realizeze o gradaţie virtuală a infractorilor, în funcţie de contribuţia la comiterea infracţiunii şi realizarea urmării prejudiciabile şi, odată identificată figura celui mai activ participant, să se stabilească un plafon al sancţiunii aplicate, iar în continuare, celorlalţi făptuitori să le fie aplicate pedepse fie cel mult egale, fie mai atenuate, în raport cu acel personaj.

Referinţe:

1. BOTNARU, S., ŞAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M., Drept penal. Partea Generală, Ediţia a II-a, Cartier juridic, 2005.
2. Codul penal din 24.03.1961, Veştile R.S.S.M., Nr.10, art.41, 1961.
3. Codul penal şi Codul de procedură penală ale Republicii Moldova actualizate la 10.10.2020, Editura C.H.Beek, 2020, Bucureşti.
4. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr.16 din 31.05.2004 Cu privire la aplicarea în practica judiciară

a principiului individualizării pedepsei penale. În Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, 2004, nr.6, pag.22.
5. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr.8 din 11.11.2013 „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale". În Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, 2014, nr.1-2, pag.12.
6. ULIANOVSCHI, Gh. ş.a. Aplicarea pedepsei penale pe categorii de infracţiuni. Îndrumar pentru practicieni. Chişinău, 2020.
7. ULIANOVSCHI, Gh. ş.a. Ghid cu privire la aplicarea pedepsei. Chişinău, 2014.
8. BRÎNZĂ, S., STATI, V., Relaţia dintre noţiunea de instigare la infracţiune şi anumite noţiuni conexe: aspecte teoretice şi practice. În: Studia Unversitatis Moldaviae, 2021, nr.11, pag.3.
9. Постановление Пленума Верховного суда Республики Узбекистан „О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при назначении наказаний за преступления" , N 31 от 22.12.2000 г. В Бюллетень Верховного суда Республики Узбекистан, 2001 г., N 1-2, стр.75.

Resurse Web:

10. Sentinţa Judecătoriei Hînceşti din 20.08.2020. Dosarul nr.1-228/2020. [Disponibil la 29.04.2022] https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c09314b6-cc6a-4963-b4af-9cb71cad872e
11. Sentinţa Judecătoriei Hînceşti din 06.01.2021. Dosarul nr.1-228/2020. [Disponibil la 29.04.2022] https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/696f8e17-cb77-4013-96b5-553e8656be7c
12. Sentinţa Judecătoriei Bălţi din 21.07.2020. Dosarul nr.1-118/2020. [Disponibil la 30.04.2022] https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/da06b955-7bfc-4c16-96c0-910a9137911b
13. Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 01.03.2022. Dosarul nr. 1ra-1883/21. [Disponibil la 27.04.2022] http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20633